

Diàleg

Ausiàs March i els volcans submergits

Costanzo Di Girolamo / Donatella Siviero

Veles e vents és sens dubte la cançó més famosa d'Ausiàs March. La poesia segueix un fil lògic complex, deslligat i imprevisible. El poeta, pelegrí d'amor, s'encamina per mar cap al lloc on, segons s'entén, habita la seva estimada ("Veles e vents han mos desigs complir") i en la primera estrofa suplica a tots els vents, menys al llebeig, que siguin propicis a la navegació: fixant-nos en els vents considerats favorables (xaloc, llevant, gregal, migjorn i tramuntana) i els desfavorables (mestral i ponent), sembla que es tracta d'un viatge d'orient a occident, per exemple d'Itàlia (Nàpols o Sicília) a València. Inesperadament, la segona estrofa ens presenta el desfermament d'una tempesta. A la tercera, els viatgers aterrits confien les seves ànimes a Déu i prometen ofrenes votives; no així el poeta, el qual, per contra, fa vot de no renunciar mai a l'amor. Tem la mort (quarta estrofa) només perquè ja no podrà ser present davant l'estimada ("Jo tem la mort per no ser-vos absent, / perquè Amor per mort és anul·lats") i perquè és segur que ella l'oblidarà. La cinquena estrofa continua amb l'afirmació que el poeta és l'amant a ultrança, concepte desenvolupat en les dues últimes estrofes, en què declara que la seva condició és més trista que la mort. La composició conclou amb una tornada bastant desvinculada de tot allò que la precedeix, com és habitual en March: és impossible conèixer la veritable naturalesa de l'amor, que és com el joc dels daus ("a joch de daus vos acompanyaré").

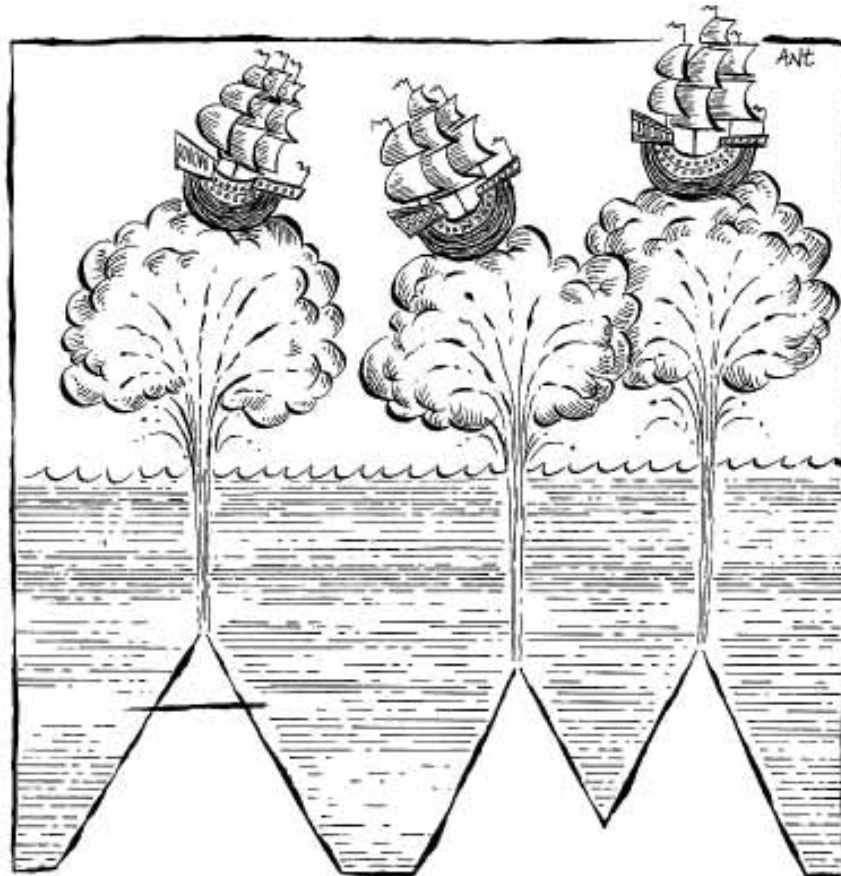
Però és sobretot la imatge impressionant de la tempesta, amb el mar comparat amb una cassola al forn, la que sempre ha colpit l'atenció dels lectors:

*Bullirà'l mar com la cassola en forn,
mutant color e l'estat natural,
e mostrarà voler tota res mal
que sobre si atur un punt al jorn.
Grans e pocs peixos a recors correran
e cercaran amagatalls secrets:
fugint al mar, on són nodrits e fets,
per gran remei en terra exiran.*

En què s'ha pogut inspirar March per a aquesta escena apocalíptica? Identificar les fonts literàries de March és gairebé sempre difícil o impossible, però en aquest cas s'han fet diverses temptatives. Alguns han pensat en el cocodríl que remou les aigües al *Llibre de Job*, altres en la tempesta descrita a l'inici de l'*Eneida*, altres en un lloc de la *Divina Comèdia* (la brea que bull a l'arsenal de Venècia), altres en fi en una

descripció de l'infern a la *Doctrina pueril* de Llull. Totes aquestes hipòtesis són en teoria plausibles, com també és plausible combinar-les. Tanmateix, la imatge del mar agitat que "bull" és per ella mateixa una metàfora banal, entrada fins i tot en el llenguatge corrent (no per mèrit de March) com, entre tantes d'altres, aquella del "vent trencant" o de la "pluja torrencial". March rarament usa metàfores i encara més rarament les anomenades "metàfores mortes", i en canvi prefereix llargues comparances i descripcions que introdueixen personatges i situacions con-

rica que consisteix a substituir el concepte de *mai* amb un fet impossible, com per exemple quan Dante diu en una cançó que la seva dona l'estimarà només el dia que els rius remuntaran el seu curs cap a les muntanyes. Aquí es descriu un naufragi possible, tot i que d'aparença insòlita. Però es tracta realment d'una tempesta? D'antuvi, en aquesta estrofa ja no es parla de vents perillosos, que haurien de ser els protagonistes d'una tempesta: si recordem un altre naufragi famós de la literatura medieval, també la nau d'Ulisses a l'infern dantesco és colpida per un remolí

ANTHONY GARNER

cretes de vegades insòlites, però sempre inspirades en el món real. A la *Bíblia* i a l'*Eneida* el bullir de les aigües és metafòric, en Dante i en Llull són veritables cassoles que bullen, tot i que en Llull hi hagi una doble comparació on hi entra també el mar: a l'infern els damnats es remouen en aigües bullents i en flames, així com puguen i baixen les faves o els cigrons dins l'olla al foc, talment com farien els peixos si el mar bullís. Llull demana al lector que imagini una cosa impossible en el món real; en March, en canvi, trobem la visió d'un fet presentat com a possible. En efecte, la descripció del mar que bull fins al punt que els peixos busquen aixopluc en refugis secrets i finalment a terra no és un *adynaton*, la figura retò-

abans de ser engolida per les aigües. D'altra banda, és absurd admetre que els peixos puguin tenir por d'un mar agitat, fins i tot molt agitat. Repe- tim-ho, March descriu usualment només fets i situacions molt realistes, que no contradiuen el sentit comú. Potser March volia dir que en la seva prefiguració el mar efectivament bullia, que no tolerava que cap cosa s'hi posés a sobre, que els peixos saltaven fora de l'aigua? Una veritable fi del món: però és tan sols fruit de la imaginació encesa d'un poeta?

Tots els lectors de March han cregut això, fins que la televisió i els diaris, fa poques setmanes, ens han recordat que en el món real el mar pot realment bullir, llançar glopades de vapor, crear

onades tan extraordinàries que poden enfonsar qualsevol nau, regurgitar enormes quantitats de peixos morts. És el que ha succeït a Panarea, una petita illa de l'arxipèlag de les Eòlies a pocs quilòmetres de la costa siciliana, on ha aparegut una violenta fumarola amb emissions de fluids calents que han produït estralls de peixos grans i menuts. En els mateixos dies, una esllavissada del fons marí feia aixecar el mar 20 metres, causant un terratrèmol submarí que ha colpit l'illa de Stromboli. Aquests esdeveniments es compten entre els nombrosos fenòmens deguts al vulcanisme submarí del Mediterrani central i del Tirrè en particular, que entre altres coses acull en les seves profunditats el Marsili, el volcà més gran d'Europa, d'uns 3.000 metres d'altura, el cim del qual és a 500 metres sota el nivell de l'aigua. Es tracta òbviament de manifestacions tellúriques que duren milions d'anys. El 1831, per exemple, va emergir del mar de Sicília, entre Sciacca i Pantelleria, l'illa Ferdinanda (pel nom del rei de Nàpols Ferran II de Borbó), el naixement de la qual va ser precedit per detonacions, sortides de fum i efervescència de les aigües; l'illa es va tornar a enfonsar pocs mesos després, deixant al seu lloc, durant alguns dies, una petita columna d'aigua calenta amb olor de betum. Si nosaltres hem conegut aquests estranys fenòmens per la televisió i pels diaris o pels llibres d'història, molts mariners les han sabudes sempre.

Naturalment no estem provant d'insinuar que Ausiàs March s'hagués trobat efectivament en una nau sobre un volcà submergit en erupció; no hauria pogut contar-ho a ningú, ni en versos ni en cap altra forma. Tanmateix, el mar Tirrè era, al segle XV, un mar catalanoaragonès, travessat continuament per vaixells de la flota reial i naus comercials; d'altra banda, el 1424, March havia navegat llargament per aquell mar, en l'expedició comandada per Frederic d'Aragó, comte de Luna: fallida la temptativa de prendre Bonifaci, la flota es va dirigir cap a Nàpols i d'aquí cap a Pisa, sense aconseguir tanmateix res des del punt de vista militar; finalment va fer via cap a les costes de Sicília i després a les del nord d'Àfrica, a la recerca de pirates i botí. Tot i que el mar no bullís (i no bull) cada dia, els fenòmens del vulcanisme submarí devien ser segurament coneguts pels mariners del lloc i pels que hi passaven: el relat d'aquests cataclismes, amplificat i exagerat (si hagués calgut), hauria estat transmès de generació en generació, sobretot entre els homes de mar de mig Mediterrani, i difícilment no hauria arribat a March.

Després del que s'ha esdevingut a la nostra vista davant les costes de Sicília, l'apocalipsi evocada per March potser no s'haurà de seguir llegint com una pàgina d'un poeta visionari, sinó com la representació d'un fet natural recurrent, enregistrat en la memòria dels homes abans que als llibres d'història, als mitjans de comunicació i a Internet: un fet terrible i extraordinari però possible en el món real, com ho són totes les metàfores, les comparacions i les descripcions d'Ausiàs March.